

Detrekői Zsuzsa

**AZ INTERNETES TARTALOM ÉS
KAPCSOLÓDÓ SZABÁLYOZÁS
ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI
VETÜLETEI**

című doktori értekezésének tézisei

Témavezető: Dr. Zsidai Ágnes
Jog- és Társadalomelméleti Tanszék

Budapest, 2015

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Tartalomjegyzék

1 A KUTATÁS CÉLJA ÉS KONTEXTUSA	2
2 AZ ELVÉGZETT KUTATÁS ÉS ANNAK MÓDSZEREI	5
2.1 ÁTTEKINTÉS	5
2.2 MÓDSZERTAN	13
3 A KUTATÁS EREDMÉNYEI	14
3.1 KÖVETKEZTETÉSEK	14
3.2 A HASZNOSÍTÁS LEHETŐSÉGEI	19
4 PUBLIKÁCIÓK	21
4.1 A TÉMÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK	21
4.2 EGYÉB PUBLIKÁCIÓK	21

1 A kutatás célja és kontextusa

Jelen dolgozat témája az internet és az internetes tartalmak kontrollálásának, szabályozhatóságának kérdése, az ezzel kapcsolatos tendenciák bemutatása, továbbá a szabályozási modellek csoportosítása, rendszerezése.

Az internet mint kommunikációs eszköz évek óta talán a leghangsúlyosabb médium az életünkben, szabályozása komoly bel- és külpolitikai kérdéseket vet fel, és jelentős közérdeklődésre tart számot. Gondoljunk csak a nemrég aktuális Anti-Counterfighting Trade Agreement (ACTA) aláírásával kapcsolatban Európa szerte kialakult botrányokra¹, vagy arra, hogy az Egyesült Államokban – 7000 kisebb weboldal mellett – olyan jelentős oldalak tiltakoztak a SOPA és PIPA törvényjavaslatok (Stop Online Piracy Act, ill. PROTECT IP Act) ellen, mint a Google, és a Wikipedia. De Magyarország kapcsán is visszaemlékezhetünk 2010 nyarára, amikor több hónapon keresztül ment a találgatás: vajon az internetes blogok a médiaalkotmány, illetve a médiatörvény hatálya alá tartoznak-e vagy sem. Eszünkbe juthat emellett az új Btk. elfogadásával együtt bevezetett jogintézmény, az "elektronikus adat ideiglenes illetve végleges hozzáférhetetlenné tétele", mely először csak a bíróságok számára tette lehetővé internetes oldalak blokkolása elrendelésének lehetőségét, majd később ezt a parlament kiterjesztette, és lehetővé tette ugyanezen intézkedések hatósági határozattal történő elrendelését is.

A közérdeklődés mellett a dolgozat megírásában szubjektív okok is közrejátszottak. A dolgozat szerzőjeként több mint tíz éve az [origo] hazai internetes újság jogi támogatójaként dolgozom, emellett a Magyarországi Tartalomszolgáltatók Egyesületének jogász feladatait is ellátom. Éveken át dolgoztam a T-Online Zrt.-nél mint internet szolgáltatónál, jelenleg is jogi szakértőként tevékenykedem szerzői jogi és média jogi kérdésekben a T-Csoportnál. Az elmúlt tíz évben minden hazai kezdeményezés kapcsán megtapasztaltam egy-egy szabályozás alkalmazhatóságát, hatékonyságát, illetve gyakorlati következményeit. Ez vezetett végül ahhoz, hogy megkíséreljem a világszerte megjelenő szabályozási módokat összegyűjteni, csoportosítani és rendszerezni, illetve ezek alapján általánosságban az internet jogalkotásra gyakorolt hatását vizsgálni. Hazai tapasztalataim mellett 2007-2008 során több hónapon keresztül módomban nyílt Bostonban bekapcsolódni a téma nemzetközileg is kiemelkedő

¹ Emlékeztetőül: az ACTA EU-s referense Kader Arif lemondott, a szerződést többek között Bulgária, Lengyelország Románia nem hajlandó ratifikálni, Európában számos helyen ACTA ellenes demonstrációkat tartottak.

kutatóhelyének, a Berkman Center for Internet and Society at Harvard University-n működő Opennet Initiative projekt munkájába.

A dolgozat célja a nemzetközi tendenciák figyelembe – vétele, továbbá a saját tapasztalatok alapján az internet kontrollálásának, illetve szabályozásának módszereivel és eszközeivel kapcsolatban egyfajta rendszerezés kidolgozása. Ennek keretében megvizsgáltam a különböző technikai lehetőségeket és szabályozási formákat, kitértem a különböző tartalomtípusok sajátosságaira, az egyes szabályozási modellek eltérő kultúrájú országokban való érvényesülésére, valamint összességében az internetnek a klasszikus jogelméleti fogalmakra és a hagyományos jogalkotási folyamatokra gyakorolt hatásának elemzésére.

A megfogalmazott célkitűzés érdekében végzett munkát a dolgozatban három fejezetre osztottam, a konklúziókat a negyedik fejezetben vontam le.

Az első fejezetben a téma tárgyalásához szükséges kontextuális alapokat foglaltam össze **A PROBLÉMA EXPONÁLÁSA** fejezetben. Itt mutatom be az internet kialakulását, és kezdetektől napjainkig tartó fejlődését. Ehelyütt fogalmazok meg jogelméleti alapvetéseket, jelzem a szabályozási szükséglet felmerülésének okait, vizsgálom az internet klasszikus jogfogalmakra gyakorolt hatását, illetve a jogalkotás feltételeinek alakulását az internet megjelenése óta. Ugyanitt foglalkozom az internet három fő sajátosságával: a térben és időben korlátlan továbbítási lehetőségével, a határnélküliségével és anonimitásával, továbbá igyekeztem tisztázni a tartalom és a tartalomszolgáltató meghatározását. Ugyanezen fejezetben tértem ki néhány, az információ áramlás szabályozásának kulturális és történeti specifikumára.

A második fejezet a KIT és HOGYAN problematikák köré épül. A tág értelemben felfogott kontrollálási eszközök fejezet nemcsak a jogi eszközökkel, illetve ezek tágabb holdudvarával (önszabályozás, öncenzúra), hanem elsőként a technikai lehetőségekkel foglalkozik. Jóllehet, a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy abban az esetben, amikor a szabályozás kötelezővé teszi bizonyos technikai eszközök (szűrők) használatát, sokszor nehéz elválasztani a szabályozást magát, és az internetes tartalmak kontrollálását lehetővé tevő technikai eszközöket. A fejezet második részében a jogi és egyéb eszközöket vizsgálom. Az elemzés során rögtön feltűnik, hogy a KIT kérdéskör kapcsán a jogi normák címzettjei, illetve a szűrők használatára kötelezett szereplők szinte megegyeznek.

A *harmadik fejezetben* a MIT kérdéskör alapján állítottam fel rendszerezést. Ehelyütt már nem a szabályozás alanyait, hanem a szabályozás tárgyát vettem figyelembe, mégpedig nem általánosságban véve az internetes tartalmat, hanem kilenc különböző tartalom kategóriát: a szexuális tartalmaktól a politikai tartalmakon át a szerzői jog által védett tartalmakig. A felsorolt tartalmak vizsgálata kapcsán foglalkoztam a szolgáltatók felelőssége korlátozásának kérdésével is. Minden egyes tartalomfajta esetén törekedtem a kapcsolódó aktuális tendenciák bemutatására és rendszerezésére.

Az alapok tisztázása, és az ezt követő rendszerezés során a dolgozat az alábbi konkrét kérdésekre próbál részletes választ adni:

- Milyen hatást gyakorolt az internet a klasszikus jogfogalmakra?
- Hogyan alakultak a jogalkotás hagyományos feltételei az internet megjelenése óta?
- Melyek az internet fő sajátosságai, ezek hogyan befolyásolják az internet és az internetes tartalmak kontrollálását?
- Hogyan határozható meg a szabályozás tárgyát képező internetes tartalom?
- Ki tekinthető tartalomszolgáltatónak?
- Mennyiben van összefüggés egy adott ország kultúrája, vallása és történelme, illetve a kontrollált tartalmak között?
- Kik tekinthetők jellemzően a szabályozás alanyának? Mely szereplőkön (szűk keresztmetszet) keresztül kívánják az államhatalmak, illetve a mögöttük álló erők – legyen az akár a politika, lobby, vallási illetve egyéb erő – kontrollálni az internetet?
- Milyen jellemző kontrollálási módszerek/megoldások kapcsolódnak az egyes szereplőkhöz?
- Melyek azok a tartalomkategóriák, melyeket a különböző országok megpróbálnak kontrollálni?
- Meghatározhatóak-e jellemző tendenciák a válaszok alapján?

2 Az elvégzett kutatás és annak módszerei

2.1 Áttekintés

Az első fejezet elején, A PROBLÉMA EXPONÁLÁSA keretében, az internet fejlődésének tárgyalása során röviden eljutottam a szoba méretű számítógéptől a word wide web kialakulásáig. Ezt követően a Jogelméleti alapvetés című fejezetben vizsgálom, hogy az internet megjelenése kapcsán milyen problémák vetnek fel szabályozási szükségletet, hogyan alakulnak a jogalkotás feltételei az internet megjelenése óta, illetve milyen hatással van az internet a klasszikus jogfogalomra.

A szabályozási szükséglet két okból eredhetett, illetve eredhet:

- a korábbi meglévő jogszabályok egyáltalán nem rendelkeztek bizonyos kérdésekről,
- a már meglévő jogszabályok nem voltak alkalmasak az újonnan felvetődő problémák hatékony kezelésére.

A jogalkotás feltételei kapcsán megállapítottuk, hogy a koherens jogalkotás feltételei szinte egyik államban sem állnak rendelkezésre. A szabályozni kívánt társadalmi viszonyok még nem rögzültek, nem forrtak ki, mivel olyan gyors fejlődés van folyamatban, amely gyakorlatilag rendkívül szűk időközönként produkál a társadalmi viszonyokat alapvetően átalakító tényezőket. A szűk időtartam és a gyorsan változó viszonyok gyakorlatilag lehetetlenné teszik a dogmatika kikristályosodását. További problémát jelent a szabályozásban a professzionális jogászi és informatikus tevékenység összeegyeztetése, a megfelelő szabályozási szakapparátus kialakítása.

A jogfogalom vizsgálata során megállapítottuk, hogy a klasszikus jogelméleti felfogás a jogot magatartási szabályok, és azokhoz kapcsolódó egyéb magatartás-előírások (elvek, célmeghatározások) összességként fogja fel, mely kitétel alapvetően teljesül. Érdemes azonban megjegyezni, hogy számos állam a szabályozással párhuzamosan vagy annak alternatívájaként egyéb kontrollálási eszközöket (lásd szűrők) is alkalmaznak.

A jog további pozitivista ismérve, hogy keletkezése állami szervekhez kötődik, azaz azokat az állam bocsátja ki illetve a normasértést szankcionálja: vagyis a már kialakult magatartásszabályok megsértéséhez államilag kényszerintézkedéseket, hátrányokat fűz. Alapvetően ez a kitétel is érvényesül általában, azonban bemutatásra kerül a dolgozatban számos napjainkban elterjedő tendencia, melyben az állam iparági szereplőkkel közösen, vagy

az iparági szereplők – a további esetleges szigorúbb vagy ésszerűtlenebb szabályozás elkerülése érdekében – önállóan kísérik meg a társadalmi viszonyok szabályozását. Ebben az esetben az állam jogként ismeri el a nem állami szereplők által létrehozott normákat.

Ilyen típusú normaalkotás az állam által kötelezővé tett önszabályozás (Nagy-Britanniában a fájlcseréléssel kapcsolatban), a társszabályozás (Magyar médiatörvény), a bátorított önszabályozás (brit Press Complaints Commission), vagy a ténylegesen önkéntes önszabályozás, amely az iparági szereplők felelősségtudatából ered, azonban feltételezhető, hogy ezen esetekben is az állami szabályozástól való félelem lényeges mozgatórugója az önszabályozás létrejöttének (Magyar Önszabályozó Reklám Testület által koordinált reklámetikai kódex).

A jog harmadik fogalmi eleme az általános érvényesség kapcsán megállapítottuk, hogy az internetes jogi szabályozás specifikuma hogy a jogalkotók igyekeznek a jogi normák címzettjeként azon szereplőket megtalálni, amelyek bár kvázi „szűk keresztmetszetet” jelentenek a rendszerben, de rajtuk keresztül az egyes felhasználók tartalom elérése tömegesen kontrollálható, és az alkotott jog kikényszeríthető. A dolgozat hat ilyen címzetti kört vizsgált, melyeket a jogalkotók általánosságban céloznak: tartalomszolgáltatók, internet szolgáltatók (ISP-k), kereső motorok (search engines), internet kávézók (cybercafé), könyvtárak és iskolák.

A jog negyedik kritériuma szerint a jog érvényesülését az állami szervek végső soron kényszerrel ténylegesen biztosítják. A jog fogalmának ezen lényegi jegye gyakorlatilag felboríthatja a jog hagyományos fogalmát napjainkban, mivel a jog csak akkor tölti be társadalmi rendeltetését, ha ténylegesen érvényesül. „Az a jogi eredetű előírás, amelyik nem érvényesül, csak látszólag jog, valójában nem az”². Ahogy a hétköznapokban is szembesülünk vele – és a dolgozat is törekszik ennek bemutatására – az egyes államok komoly nehézségekkel küzdenek a jog érvényesülésének kapcsán.

A jog érvényesülésének mindkét módja: a jogkövetés és a jogérvényesítés esetében is alapvető nehézségekkel találjuk magunkat szemben. A hagyományos jogalkotás szinte minden feltétele hiányzik, nincsenek meg a kiforrott társadalmi viszonyok, sem a kikristályosodott dogmatika, nem beszélve a megfelelő szakapparátusról. Ilyen körülmények között nem csodálható, ha nem szülehetnek (a dolgozatban erre számos példát találunk) olyan

² Szilágyi Péter: Jogi Alaptan, Osiris kiadó 2003; 335p.

jogszabályok, melyet az állampolgárok önként követnek. Emellett kiemelendő, hogy a jogkövetés egyik fontos biztosítója a következetes jogérvényesítés. „Az általában nem követett jogszabályok kikényszerítése ... aránytalanul nagy terheket ró a jogalkalmazó apparátusra, és széles körű ellenállást válthat ki a jogrendszerrel s ezen keresztül a politikai rendszerrel szemben, ami miatt a mindenáron való kikényszerítés a politikai rendszer szempontjából nem célszerű, sőt gyakran nem is lehetséges”³. Az önkéntes jogkövetés hiányával tehát a hangsúly áthelyeződik a jogérvényesítésre, mely jelentősen tovább nehezíti az állam feladatait.

A jogérvényesítés nehézségei alapvetően az internet továbbiakban tárgyalt fő sajátosságaiból erednek.

A jogérvényesülés növelésére az államok kétségbeesett kísérleteket tesznek. Ezek közé tartozik a jog fogalma kapcsán kifejtett tendenciák, így a szabályozás iparági szereplők kezébe történő adása (önszabályozás fajtái), mivel az iparági szereplők a saját maguk által alkotott szabályokat remélhetőleg jobban követik.

A jogérvényesülést növelni próbálják a jogalkotók azzal is, hogy a szabályozás olyan szereplőket céloz meg, amelyek könnyebben „kézben tarthatóak”, rávehetőek a jogkövetésre, illetve esetleges jogsértés esetén könnyebben kikényszeríthetőek velük szemben a szankciók (lásd ISP-k, tartalomszolgáltatók stb.).

Tendenciaként mutatkoznak még a jogérvényesülés növelésére az elrettető szankciók (magas pénzbüntetések, hosszú idejű börtönbüntetések, illetve egyes esetekben a halálbüntetés).

A legelterjedtebb reakció azonban valószínűleg a technikai eszközök (szűrők) igénybevétele akár szabályozással párhuzamosan, akár annak alternatívájaként (ez utóbbi esetben jogról nem beszélhetünk).

Az internet kapcsán a jog érvényesülésének hiánya miatt bizonyos esetekben tehát inogni látszik a jog fogalma, néhány esetben pedig – mint például a szerzői jog kapcsán a fájlcserelés tömeges jellege kapcsán – ha elfogadjuk a hagyományos pozitivisták kitételét, hogy „*azon jogi eredetű előírás, amelyik nem érvényesül, csak látszólag jog*”,⁴ a jog fogalma megdől.

³ u.a.

⁴ u.a.

A dolgozat további részében ezt követően végigvettem az internetnek a hagyományos médiumoktól megkülönböztető azon fő *sajátosságait*, melyek meghatározóak a különböző szabályozási kísérletek szempontjából. Ezek a sajátosságok a következők:

- Térben és időben korlátlan továbbítási lehetőség, mely biztosítja, hogy a világ egyik pontján egy weboldalra feltett tartalomhoz a világ másik pontján lévő felhasználó azonnal hozzáférjen. Ez a sajátosság világhálavá alakítja a világot, s ezzel minimálisra csökkenti a kommunikációs költségeket.
- A határnélküliség, mely a tartalmak országhatároktól független áramlását biztosítja. (Ezt a sajátosságot a kuruc.info példájával illusztrálhatjuk. E tartalomszolgáltató nem magyar domainnevet használ és tartalmait külföldi szervereken tárolja)⁵.
- Anonimitás lehetősége, amely szabadabbá teszi a demokrácia szempontjából fontos véleménynyilvánítást. Ezáltal olyan kritikai vélemények is megjelennek itt, melyeket szerzője névvel esetlegesen nem vállalt volna. Az anonimitás azonban tág teret nyit a csalások számára is⁶. (Az anonimitás kapcsán a hazai gyakorlati tapasztalat alapján vitatom Lawrence Lessig a „Kódex és egyéb törvények a kibertérben” szerzőjének véleményét, akinek álláspontja szerint az internet egyre inkább abba az irányba fejlődik, hogy lenyomozható lesz, ki mit csinál/csinált az interneten).

A sajátosságokat követően igyekeztem, a szabályozás szempontjából fontos alapfogalmakat tisztázni.

A tartalom definíciója kapcsán kiderült, hogy a tartalmat szabályozó jogszabályokban keresve sem találunk átfogó definíciót, mivel a jogszabályok nagyrészt specializáltak, és csak egy adott típusú tartalommal kapcsolatos kérdéseket rendeznek (pl. szerzői jogi törvény, reklámtörvény, médiatörvény stb.). Tartalmi oldal helyett ezért másik oldalról, a technika oldaláról közelítettem meg a definíciót: vagyis azt néztem meg, hogy a jogalkotó szerint mi mehet át a dróton. A dolgozatomban az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény „elektronikus hírközlési tevékenység” definícióját használom, mely szerint: „*elektronikus*

⁵ Emiatt amikor a magyar hatóságok a 2006-os Magyar Televízió székháza elleni ostrom résztvevőit elítélő bírók és ügyészek telefonszámait kívánták eltávolíttatni az oldalról, az – közel két éves jogi procedúra eredményeként – csupán néhány órára sikerült, mivel ennyi idő kellett hozzá, hogy az oldal üzemeltetői a tartalmakat egy németországi szerveren történő elhelyezést követően egy másik amerikai szerverre rakják, és az oldal ismét elérhetővé válik. A bírók és ügyészek telefonszámai egyébként a mai napig elérhetőek az oldalon.

⁶ Ezt egyrészt a nigériai csalásként elhíresült sorozattal, másrészt egy a MySpace-en keresztül öngyilkosságba hajszolt kislány esetével illusztráltam.

hírközlési tevékenység: olyan tevékenység, amely bármely értelmezhető formában előállított jel, jelzés, írás, kép, hang vagy bármely természetű egyéb közlemény elektronikus hírközlő hálózaton keresztül egy vagy több felhasználóhoz történő eljuttatását szolgálja”.

A tartalomszolgáltatók definiálása szempontjából érdekes fejlődésnek lehetünk tanúi. Míg korábban az internetes felhasználók főként a nagyobb cégek által szerkesztett és felügyelt tartalmakat keresték, mostanában a hangsúly eltolódott a más felhasználók által elérhetővé tett és más felhasználókkal interaktivitásban lévő tartalmakra (például web 2.0. típusú tartalmak). A leglátogatottabb oldalak már nem fizetett alkalmazottakkal szerkesztett oldalak, hanem olyan közösségi oldalak, mint a facebook, wikipedia és youtube. Természetesen ez a folyamat a tartalom szabályozása szempontjából is meghatározó, hisz nem mindegy, hogy az egyes jogszabályok kiket köteleznek.

Az alapfogalmakat követően a nem kívánatos tartalmakat két fő csoportra bontottam: a káros és az illegális tartalmakra. Három példával, a náci relikviák esetével, az obszcenitás kérdésével, és a vallással kapcsolatban a dán karikatúrák miatt kialakult vitával igyekeztem illusztrálni, mennyire függ egy ország kultúrájától, vallásától és történelmétől, hogy mely tartalmakat tiltnak az egyes országok törvényei.

A második, „KIT? HOGYAN?” kérdéskörét tárgyaló fejezet első részében az internetes tartalmak kontrollálását lehetővé tevő technikai eszközöket (szűrőket), míg a második fejezet második részében ugyanezt lehetővé tevő jogi és egyéb eszközöket mutattam be. Mind a technikai mind a jogi eszközök az értéklánc ugyanazon „szűk keresztmetszetet” képező szereplőit célozzák, az országos gerinchálózatot biztosító ISP-től (internet szolgáltató, azaz internet service provider) kezdve a keresőmotorokon és a tartalomszolgáltatókon át az egyéni felhasználókig. Dolgozatomban csoportosítottam ezen szereplőket, és igyekeztem a rájuk jellemző legjellemzőbb szűrési és szabályozási módozatokat nemzetközi példák segítségével összesíteni. Ezen rendszerezés alapján az alábbi alanyok és a hozzájuk kapcsolódó szabályozási módok kerültek csoportosításra és bemutatásra:

2.1.2.1 Technikai eszközök: szűrők

2.1.2.1.1 Országos szint:

2.1.2.1.1.1 *Gerinchálózat*

2.1.2.1.1.2 *Központi ISP*

2.1.2.1.2 Iparági szereplők szintje:

2.1.2.1.2.1 *ISP-k*

2.1.2.1.2.2 *Keresőmotor szolgáltatók (search engines)*

2.1.2.1.3 Sok személy számára internet elérést biztosító pontok szintje: iskolák, könyvtárak, cybercafék

2.1.2.1.3.1 *Iskolák, könyvtárak*

2.1.2.1.3.2 *Internet kávézók vagy cybercafék*

2.1.2.1.4 Felhasználók komputerének szintje

2.1.2.2 Jogi és egyéb eszközök

2.1.2.2.1 Országos internet-elérés korlátozása

2.1.2.2.2 Felhasználók internet hozzáférése

2.1.2.2.3 Tartalomszolgáltatók

2.1.2.2.3.1 *Általános jogszabályok, öncenzúra, önszabályozás*

2.1.2.2.3.2 *Domain regisztrációk kontrollálása*

2.1.2.2.3.3 *Tartalomszolgáltatás engedélyhez vagy regisztrációhoz kötése*

2.1.2.2.3.4 *Kiterjesztett felelősség*

2.1.2.2.3.5 *Tartalomszolgáltatók önszabályozása*

2.1.2.2.4 Internet Szolgáltatók (ISP-k)

2.1.2.2.4.1 *Állam által kezdeményezett intézkedések*

2.1.2.2.4.1.1 *Szabályozás*

- 2.1.2.2.4.1.2 Állami nyomásra, de nem formális szabályozás keretében elrendelt
- 2.1.2.2.4.1.3 Kiterjesztett felelősség
- 2.1.2.2.4.1.4 Bírósági végzés
- 2.1.2.2.4.1.5 Előfizetőkkel kapcsolatos intézkedések
 - 2.1.2.2.4.1.5.1 Előfizetői internethasználatához kapcsolódó adatok tárolása (keep records)
 - 2.1.2.2.4.1.5.2 Feljelentési kötelezettség
 - 2.1.2.2.4.1.5.3 Internet szolgáltatás megtagadása
 - 2.1.2.2.4.1.5.4 Három lépcsős figyelmeztetés (3 strikes) vagy digitális guillotine
- 2.1.2.2.4.2 Állam által kezdeményezett intézkedések tartalmak közötti diszkrimináció tiltására
- 2.1.2.2.4.3 ISP-k Önszabályozása
 - 2.1.2.2.4.3.1 Kötelező önszabályozás
 - 2.1.2.2.4.3.2 „Bátorított” önszabályozás
 - 2.1.2.2.4.3.3 Önkéntes önszabályozás
- 2.1.2.2.5 Kereső motorok
 - 2.1.2.2.5.1 Kötelező szabályozás alapján
 - 2.1.2.2.5.2 Önszabályozás
- 2.1.2.2.6 Internet kávézók (cybercafék)
 - 2.1.2.2.6.1 Szűrők
 - 2.1.2.2.6.2 Látogatók azonosságának ellenőrzése
 - 2.1.2.2.6.3 Log file-ok megőrzése és monitorozás
 - 2.1.2.2.6.4 Berendezéssel kapcsolatos követelménye
- 2.1.2.2.7 Iskolák, könyvtárak

A harmadik fejezetben szintén nemzetközi példák segítségével igyekeztem a szabályozásokat aszerint csoportosítani, hogy MIT szabályoznak. Az elemzés során az alábbi kilenc nagy tartalomkategóriát határoztam meg:

- Szexuális tartalmak
- Személyiségi jogokat sértő tartalmak
- Gyűlöletbeszéd
- Vallásokkal kapcsolatos tartalomszabályozás
- Nemzetbiztonság és közrend
- Politikai tartalmak
- Jogellenes vagy immorális magatartás követését támogató tartalmak
- Szerencsejáték
- Szerzői jogi védelem alatt álló tartalmak

Ezen fejezetben tárgyalom részletesen a világ számos országában létező, az internet szabályozása kapcsán először az Amerikai Egyesült Államokban megalkotott felelősségkizáró szabályozási modellt.

Összefoglalva a disszertáció a szabályozás alanyainak (KIT kérdéskör), az egyes alanyokhoz kapcsolódó tipikus kontrollálási módszereknek (HOGYAN kérdéskör), illetve a szabályozás tárgyainak (MIT kérdéskör) összesítésével és csoportosításával igyekszik átfogó, és remélhetőleg teljes képet adni a világszerte kialakult tendenciákról. A megjelenő tendenciák alapján a disszertáció igyekszik az internetnek a jogalkotás folyamatára, illetve a klasszikus jogfogalomra gyakorolt hatását vizsgálni.

2.2 Módszertan

A disszertáció legfontosabb forrásaként a Berkman Center for Internet and Society at Harvard University-n működő Opennet Initiative projekt által készített több mint ötven ország riport, illetve nyolc régió analízis szolgált. Emellett fontos szerepet kapott az internet szabályozás kérdéseivel foglalkozó további külföldi szakirodalom, továbbá a szólásszabadság egyes kérdéseivel foglalkozó magyar szakirodalom is. A nemzetközi példákat az Opennet Initiative riportjain kívül a nemzetközi és magyar internetes újságok híreiből és cikkeiből gyűjtöttem. Ezen hírek és cikkek esetében igyekeztem az általában megbízhatóbbnak tekintett, az Opennet Initiative riportjaiban megjelölt újságokat, továbbá egyéb hiteles sajtótermékeket (pl. NyTimes, Guardian, Wired, Reuters stb.) használni. Maradtak azonban olyan kérdések – főleg Európán kívüli országok vonatkozásában –, melyeknél a hivatkozott helyi sajtó (pl. egy dél-koreai, egyesült arab emirátusok-beli, vagy indiai újság) megbízhatóságát sajnos nem tudtam ellenőrizni.

A fentiekén túl a dolgozat bizonyos fejezeteiben történeti és összehasonlító módszert alkalmaztam.

A dolgozat a fenti források és módszerek használatával törekedett a világ több országát érintő, számos szabályozási modell minél teljesebb bemutatására és rendszerezésére. Természetesen ebben a rendkívül gyorsan fejlődő iparágban – ahol mindennaposak az újabb és újabb felfedezések, újítások és a kapcsolódó kontrollálási kísérletek – ez szinte lehetetlen vállalkozás. Ennek ellenére a dolgozat remélhetőleg átfogó és kiegyensúlyozott képet ad, és bemutatja a fő tendenciákat, azok mozgató rugóit⁷.

⁷ A dolgozatot 2014. december végén fejeztem be, így az ezután bekövetkező újabb fordulatokat nem tartalmazza.

3 A kutatás eredményei

3.1 Következtetések

Kutatási eredményeim és következtetésem az alábbi nyolc tézisben foglalhatók össze:

- 1 Az Internet három fő sajátosságát (térben és időben korlátlan továbbítási lehetőség, határnélküliség, anonimitás) hazai és külföldi jogeseteken keresztül mutattam be szemléltetve ezzel általános érvényességüket.
- 2 Rámutattam a tartalom és tartalomszolgáltató fogalmak definícióinak hiányosságaira. Kísérlet tettem az internetes tartalmaknak az elektronikus hírközlési perspektívájából történő megközelítésére.
- 3 Bizonyítottam az illegális és káros internetes tartalmak kultúrától, vallástól és történelemtől való függését, melyet több ország példáival illusztráltam.
- 4 Kidolgoztam egy, az internet kontrollálásának és szabályozásának létező modelljeit tartalmazó rendszertant.

Ennek részeként bemutattam, hogy a technikai eszközök (szűrők) valamint a jogi és egyéb eszközök címzettjei mennyiben azonosak, illetve mennyiben különböznek. Az eredményt a következő táblázat szemlélteti:

	Országos internet elérés	Tartalom-szolgáltatók	Internet szolgáltatók	Kereső motorok	Internet kávézók	Iskolák, könyvtárak	Felhasználók internet hozzáférése
Technikai eszközök: szűrők	X		X	X	X	X	X
Jogi és egyéb eszközök	X	X	X	X	X	X	X

- 5 Megvizsgáltam, és nemzetközi példákkal illusztráltam az általam legfontosabbnak tartott kilenc tartalomkategóriára vonatkozó jellemző szabályozási modelleket.
- 6 A jogalkotás folyamata kapcsán megállapítottam, hogy az internet megjelenése óta az erre vonatkozó szabályozás kapcsán nem állnak rendelkezésre a koherens jogalkotás feltételei.
- 7 A klasszikus jogfogalom kapcsán rámutattam, hogy a jogérvényesülés hiánya miatt a jog fogalma inogni látszik.
- 8 Összességében a nemzetközi példák alapján az alábbi tendenciák megjelenését mutattam be:

Megállapítható, hogy az internet megjelenése felborította a hagyományos jogalkotási folyamatokat. Míg korábban hosszabb időszak is eltelt a jogalkotást megelőzően, mely alatt a társadalmi viszonyok ki tudtak kristályosodni, az internet, az ehhez kapcsolódó felhasználói magatartások, és elérhetővé váló új tartalmak kvázi sokkolták az államokat. Ez sokféle reakciót eredményezett.

Egyrészt egyes nem demokratikus berendezkedésű államok a jogalkotáson kívüli megoldásokkal próbálják elérni az általuk kívánt hatást. Egyik mód, hogy a tartalmak elérésének kontrolálását szűrők elhelyezésével próbálják elérni. A legegyszerűbb mód erre, ha már eleve az országba bejövő gerinchálózatra helyeznek fel szűrőket, így a teljes internet forgalmat szűrni tudják, anélkül, hogy ehhez az iparági szereplők közreműködésére lenne szükség. Hasonló megoldás, ha az internet előfizetés vagy kizárólag állami tulajdonú ISP-től vehető igénybe, vagy az országba bejövő internet egy állami tulajdonú ISP-n megy keresztül – ezekben az esetekben ugyanis jogalkotás nélkül, könnyen megoldható a forgalom szűrése. Emellett természetesen ezen államoknak nem jelent akadályt, hogy külön erre vonatkozó jogalkotás nélkül az iparági szereplőket, főként az ISP-eket, olyan helyzetbe hozzák, hogy azok kénytelenek legyenek saját hálózatukra vagy rendszerükre szűrőket felhelyezni. Emellett láthattunk még a diktatórikus államok esetében is extrém példákat (Kuba, Észak-Korea), ahol az internetezni kívánók a hatalom által összeállított intranetekhez férhetnek hozzá.

Szintén a jog formális fogalma alól kieső folyamat, mely tendenciaként bontakozik ki az internet megjelenésével, hogy nem maga az állam, hanem az iparági szereplők kísérelik meg szabályozni a társadalmi viszonyokat⁸. Ennek oka illetve előnye, hogy ezen szereplők valószínűleg jobban átlátják a kérdéses folyamatokat, és ezért bizonyos szintig pótolni tudják a jogalkotáshoz szükséges feltételek közül a szakértelmet. Emellett szintén előnyként sorolható fel, hogy az iparági szereplők a saját maguk által elfogadott szabályokat valószínűleg sokkal nagyobb hajlandósággal követik. Bár nem formális jogalkotásról van szó ezekben az esetekben, de kiderült, hogy az állam valamilyen szinten megjelenik ezen szabályozásban is, vagy azáltal, hogy az iparági szereplőkkel együttesen vesz részt azokban (társszabályozás), vagy kötelezővé teszi a probléma önszabályozás keretében való rendezését

⁸Teubner, Gunthner: Társadalomirányítás reflexív jog révén. In: A jog autopoietikus felépítettsége. Válogatás a konstruktivizmus irodalmából. Szerkesztette: Cs. Kiss Lajos – Karácsony András. Fordította: Zsidai Ágnes (Jogfilozófiák Sorozat) [Budapest] Eto Print Kft., 1994. 124.p.

(kötelező önszabályozás), vagy bátorítja azt (bátorított önszabályozás). Megemlítésre került még az iparági szereplők ténylegesen önkéntes önszabályozása is, azonban jeleztem, hogy ezen esetekben is feltételezhető, hogy annak ki nem mondott mozgatórugója az állami szabályozástól való félelem lehet.

Már a jog fogalmának keretein belül úgy a demokratikus, mint a kevésbé demokratikus államok kapcsán is látszódik, hogy a jogalkotók a jobb jogérvényesülés elérése érdekében igyekeznek azon iparági szereplőket megcélolni a normaalkotással, akik „szűk keresztmetszetet” jelentenek a tömeges tartalom elérésében. Ezen szereplők, melyek rendszerezésére, illetve az ehhez kapcsolódó szabályozásokra, kísérletet tettem a második fejezetben, jellemzően könnyen beazonosíthatóak, könnyebben „kézben tarthatóak”, rávehetőek a jogkövetésre, illetve esetleges jogsértés esetén könnyebben kikényszeríthetőek velük szemben a szankciók. A 2.2.2 fejezetben külön kitértem a felhasználói szint hozzáféréseinek szabályozására, azonban itt is látható, hogy csekély kivételtől eltekintve a fenti szereplőkön keresztül igyekeznek a jogalkotók a felhasználók internet hozzáféréseit kontrollálni.

A jellemzőtől eltérő irányú jogalkotási tendencia is megjelent a dolgozatban, melyben a jogalkotók nem bizonyos tartalmak hozzáféréseit kívánják megakadályozni, hanem a jogalkotó célja a tartalmak illetve szolgáltatások elérésének biztosítása, és annak megakadályozása, hogy egyes iparági szereplők a versenytársnak minősülő szolgáltatásokat hátrányos helyzetbe hozzák, ennek érdekében mérlegeli a jogalkotó a beavatkozást (Net Neutrality kérdéskör).

Főleg a kevésbé demokratikus államok esetében láthatóak voltak olyan jogalkotási megoldások, melyek nem közvetlenül nevezték meg a hatalom által elérni kívánt célt, hanem indirekt módon hatottak a hatalom által elérni kívánt cél irányában. Ezen megoldások körébe tartozott többek között a kiterjesztett felelősség, az előfizetői adatok tárolási kötelezettsége, illetve az ISP-k feljelentési kötelezettsége, de ide sorolható a cybercafék esetében a látogatók azonosságának ellenőrzése, a log megőrzési kötelezettség, illetve olyan berendezési követelmények, mint a monitorok láthatóvá tétele vagy kamerák kötelező elhelyezése a kávézóban.

Szintén az indirekt hatások közé sorolható – és nemcsak anti-demokratikus államokban megjelenő – folyamat az öncenzúra. Ennek kiváltó okai lehetnek a szigorú büntetéstől való félelem, a nem egyértelműen megfogalmazott normaszövegek. De nem pusztán az adott állam reakciójától való félelem hathat az öncenzúra kialakulásának irányában. Öncenzúrához

vezethet, a nem az állam, hanem magánszemélyek részéről nem kívánatosnak talált tartalmak esetén a jogalkotó által létrehozott jogszabályok megsértése miatt járó, az abban foglalt szigorú szankcióktól való félelem is. Nemcsak jogszabályi eredője lehet az öncenzúra okainak, hanem a morális elítéléstől, vagy a tartalom megjelentetése által kiváltott agressziótól való félelem is.

Kísérletet tettem a dolgozatban annak érzékeltetésére, hogy milyen befolyással bír egy-egy ország, állami berendezkedése, vallása és történelme arra, hogy mely tartalmak kerülnek szabályozásra, mikor merül fel a jogalkotó részéről a szabályozási szükséglet.

A szabályozási szükséglet kapcsán kiderült, hogy az anti-demokratikus államokban a hatalom – mint minden egyéb életviszonyt – a sajtó és a kommunikáció többi ágához hasonlóan, kontroll alá akarja vonni az internetet, mint információforrást és kommunikációs lehetőséget is. Ezzel az általa követendő értékrendet kívánja a lakosságra kényszeríteni, és az ehhez szükséges szabályok meghozatala a jogalkotó célja.

A demokratikus államokban a szabályozási szükséglet konkrét témákhoz kapcsolódóan merül fel. Sok esetben azonban kiderül, hogy a tényleges cél nem az életviszony megfelelő rendezése, hanem inkább politikai tőke kovácsolása. Jellemző tendencia, hogy a politikusok bizonyos, esetlegesen már más közegben kezelt problémákat kiemelnek, és megpróbálnak rájuk olyan látványos megoldásokat találni, melyeket jól lehet kommunikálni, és melyekkel később saját, vagy pártjuk népszerűségét növelhetik (a három csapás típusú törvények a szerzői jogsértések kapcsán). Nem hálás azonban az ilyen látványos, de szakmailag sokszor kétséges megoldás ellen érvelni, mert az érvelő eleve úgy tűnhet fel, mint aki magát a célt vonja kétségbe, és nem az általa esetlegesen nem megfelelőnek tartott megoldási módozatot.

A jog fogalmának negyedik jegye, a jogérvényesülés kapcsán derült fény arra, hogy jogalkotók mennyire korlátozottak az internet megjelenésével kialakuló társadalmi viszonyokat kezelésében, és milyen átgondolatlan megoldási kísérleteket alkalmaznak emiatt.

Általánosan elmondható, hogy bár korábban a tényleges érvényesülést segítő technikai eszközök (szűrők) használata főleg a diktatórikus államokra volt jellemző, mostanára a már a „demokratikus”-nak számító államok is előszeretettel használják ezt a megoldást a jogérvényesülést elősegítendő, nem véve tudomást arról, hogy a tiltani kívánt tartalmak pillanatok alatt áthelyezhetőek máshová, melyet az állami adminisztráció nyilvánvalóan nem tud időben követni és azzal „versenyezni”. Az iparági szereplők nem utasíthatóak olyan

gyorsan a szűrők átállítására, hogy a szűrni kívánt tartalom közzétevői addigra ne tudnák áthelyezni a kérdéses tartalmat, sőt adott esetben olyan kontraproduktív eredménnyel is járhat, hogy éppenséggel a nagy médiavisszhangnak köszönhetően megnövekszik a tartalom iránti érdeklődés mint azt Dániában a Pirate Bay kapcsán láthattuk. Emellett a jogérvényesülés szempontjából ugyancsak érdekes kérdést vet fel, hogy a technikai akadályok miatt általában nem csak azon tartalmak kerülnek blokkolásra, amelyeket a jogalkotó megcélzott, hanem más, egyébként legális tartalmak is elérhetetlenné válnak. Ezzel a blokkolás a jogszerűen szolgáltató tartalomszolgáltató szólásszabadsághoz való jogát is korlátozza, mely szintén azt jelenti, hogy a jog nem érvényesül.

A kétségbeesett jogalkotási reakció körébe sorolhatóak az elrettentő szankciók is. Megszokottnak tekinthetőek ezek az antidemokratikus államok esetén, ahol szinte természetesnek tűnnek a hosszú börtönbüntetések, vagy akár a halálbüntetés (Irán, Pakisztán). Szokatlanak tűnnek azonban, és erős visszhangot illetve ellenkampányokat váltanak ki a demokratikus államokban, melyek ugyancsak nem a normák elfogadottsága és az önkéntes jogkövetés irányába hatnak. Ilyen elrettentő szankciók kerültek bemutatásra az Egyesült Államokban a RIAA által a tartalmaikat letöltő felhasználók ellen indított perek bírósági ítéletekben. De ugyanilyen kétségbeesett reakció körébe sorolok minden olyan szabályozási kísérletet, amely – sértve a nulla poena sine lege elvét – szembe megy az internet sajátosságaival. (Ilyenek voltak álláspontom szerint a Hadopi modell alapján kialakult szabályozások, ahol a francia és Új-Zélandi esetek alapján látható volt, hogy a jogkövetkezmény nem azt sújtja, aki a jogsértést elkövette) Ugyanebbe a körbe sorolom az ausztrál kötelező szűrés tervét is, ahol a gyermekek védelme érdekében a teljes ország internet forgalmát előzetesen cenzúrázták volna.

A kétségbeesett jogalkotási reakciók alapján létrejött szabályok és szankciók nem eredményezik az állampolgárok önkéntes jogkövetését, így a jogérvényesülés elérésére marad a jogérvényesítés. Azonban „*az általában nem követett jogszabályok kikényszerítése ... aránytalanul nagy terheket ró a jogalkalmazó apparátusra, és széles körű ellenállást válthat ki a jogrendszerrel s ezen keresztül a politikai rendszerrel szemben, ami miatt a mindenáron való kikényszerítés a politikai rendszer szempontjából nem célszerű, sőt gyakran nem is lehetséges*”⁹.

⁹ u.a.

Az internet kapcsán a jog érvényesülésének hiánya miatt bizonyos esetekben inogni látszik a jog fogalma, néhány esetben pedig – mint például a szerzői jog kapcsán a fájlcserelés tömeges jellege következtében a jog fogalma álláspontom szerint megdől.

Remélhetőleg a dolgozatból kiderült, hogy „csúszós lejtő” az internet szabályozását elkezdni, mert láthatóan ha egy ország eljut odáig, hogy valamely problémát megpróbálja az internet szabályozásával megoldani, akkor a továbbiakban felmerülő problémák kapcsán is az internet szabályozásának olyan szükséglete merül fel, ahol a probléma megoldása egyéb nem jogi eszközökkel sokkal célszerűbb. A pedofília megakadályozása kapcsán például természetesen még mindenki számára elfogadhatónak tűnik a cél, de sajnos már Európában is látszik, hogy ezt követően a szerzői jogsértések megoldása, a szerencsejátékok tiltása következik, majd olyan sajnálatos események mint a Breivik féle tömegmészárlás kapcsán felmerül a gyűlöletkeltő tartalmak szűrésének igénye, míg a jogalkotó el nem jut a lejtő aljáig (már ha ez az alja), és az anorexia problémájának megoldására is az anorexiával foglalkozó honlapok vagy blogok betiltása merül fel megoldási lehetőségként– ahogy történt ez Franciaországban és Németországban is.

A dolgozatból remélhetőleg kiderül, hogy a kísérletek ellenére az internet szabályozása számos esetben nem szolgált megoldással: amellett, hogy a kísérletek általában súlyosan károsítják a demokrácia alapjául szolgáló szólásszabadságot, hatékony megoldást sem nyújtanak, mivel a kívánt célt nem érik el, azonban általában jelentős versenyhátrányt okoznak a helyi szolgáltatóknak.

3.2 A hasznosítás lehetőségei

A hasznosítás lehetősége két területen is megmutatkozhat. Egyrészt az internetes tartalmak szabályozásával kapcsolatban Magyarországon rendelkezésre álló *szakirodalom* nem túl kiterjedt, így a dolgozat remélhetőleg ilyen szempontból hiánypótló. Bár külföldi szakirodalom bőségesen rendelkezésre áll, azonban inkább egy-egy speciális területre fókuszálva, viszont a területek közötti áttekintés már ritkább. A dolgozat kimerítő áttekintésre igyekszik, mely egy-egy szűkebb területen túl átfogóbb képet ad a létező szabályozási modellekről.

A hasznosítás másik lehetősége a *jogalkotás* területe. A dolgozat egy rövidített verziója, az *Infokommunikáció és Jog* című szakfolyóirat 2010 augusztusi számában

„Szabályozható-e az internet” című cikk kétségbeesett segélykiáltást intézett a 2009. június 11-én benyújtott öt párt által támogatott médiatörvény tervezet hiányosságai, valamint az akkor folyamatban lévő, a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló T/363 sz. tervezet szövege alapján annak érdekében, hogy a tervezetnek egy olyan verziója kerüljön megszavazásra, amely szakmailag megnyugtatóbb, és nem hordozza magában az internet-szabályozás gyermekbetegségeit.

A dolgozat továbbá lehetőséget nyújthat arra, hogy a felvázolt esetek és visszasságok alapján a jogalkotó elkerüljön olyan szabályozásokat Magyarországon, melyek a demokrácia alapjául szolgáló szólásszabadságot súlyosan károsítják, azonban nem nyújtanak hatékony megoldást a felvetett problémákra.

4 Publikációk

4.1 A témában megjelent publikációk

Detrekői Zsuzsa: ONLINE ÜZLETI ÉLET JOGI SZABÁLYOZÁSA, Online Üzlet és Marketing, Akadémiai Kiadó 2011. 232-246 old.

Detrekői Zsuzsa: SZABÁLYOZHATÓ-E AZ INTERNET? Infokommunikáció És Jog (7. évf.) 39. sz. 119-126. old.

Detrekői Zsuzsa; Petrányi Dóra: A KÖZÖS JOGKEZELÉS – FELHASZNÁLÓI SZEMMEL, Infokommunikáció és jog, 2009. (6. évf.) 31. sz. 49-50. old.

Detrekői Zsuzsa; Petrányi Dóra: CSOMAGKÜLDŐK VAGY E-BOLTOK? Világgazdaság, 2004. október 14., <http://www.vg.hu/kozelet/jog/csomagkuldok-vagy-e-boltok-67895>

Detrekői Zsuzsa: A HÁLÓZATSEMLEGESSÉG VÉGE? Infokommunikáció és jog 2014. (megjelenés alatt)

Detrekői Zsuzsa: GYERMEKVÉDELEM AZ EURÓPAI ÖNSZABÁLYOZÁS FÜGGVÉNYÉBEN A média hatása a gyermekekre és fiatalokra VII. Kobak könyvsorozat, 2014

Detrekői Zsuzsa: BLOKKOLÁS MAGYARORSZÁGON – HOGYAN JUTOTTUNK EL A GYERMEKPORNOGRÁFIA ELLENI KÜZDELEMTŐL A SZERENCSEJÁTÉK-OLDALAK BLOKKOLÁSÁIG, Infokommunikáció és jog, 2014. (10. évf.) 60. sz. 185– 187. old.

4.2 Egyéb publikációk

Gyenge Anikó; Bodó Balázs; Detrekői Zsuzsa; Békés Gergely: A SZERZŐI JOGI JOGÉRVÉNYESÍTÉS AKTUÁLIS KÉRDÉSEI. Összefoglaló a PRK Partners, a Pécsi Tudományegyetem és a Cenral European University konferenciasorozatának nyitó rendezvényéről, Infokommunikáció és Jog, 2010. december, 41. szám,

Detrekői Zsuzsa: ADATVÉDELEM AZ IWIW-EN, ADATVÉDELEM VAGY VERSENYSEMLEGESSÉG? Adatvédelmi Biztos, Közösségi Adathálók kiadványa a Nemzetközi Adatvédelmi Konferenciáról, 2011. január

Derzsényi Éva; Detrekői Zsuzsa: LEGISLATIVE “DUMPING” IN THE MEDIA SECTOR IN HUNGARY. DT: International Legal News, 2/2011p: 9-11

Detrekői Zsuzsa: IWIW GYEREKVÉDELEM. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra, Kobak könyvsorozat, 2012, p: 351-352

